

Mag. art. KRISTEN MØLLER:

GAMLE GILLELEJE-BÅDE

Gilleleje Museum: Fra det gamle Gilleleje 1937 side 7-21

ENHVER Egn havde for et Par Menneskealdre siden sin egen Type af Både. Selvom Forskellen måske ikke var særlig stor sammenlignet med et nærliggende Fiskerlejes Både, så var der dog oftest et eller andet, som gav et vist Særpræg. Det er kun naturligt, at de forskellige Kyststrækninger krævede forskellige Bådetyper, at det enkelte Fiskerleje havde fået udformet den Type, som passede bedst -- eller ansås for at passe bedst -- til vedkommende Kyststrækning og til Arten af det Fiskeri, der hørte hjemme her. Bådene kunde så være byggede på Stedet eller andetsteds, hvor der dreves Bådebyggeri. -- Selvfølgelig gælder noget lignende delvis endnu den Dag i Dag, især for de mindre Bådes Vedkommende, men takket være først og fremmest Motorkraftens Indførelse er det stadig gået henimod en Standardisering af enkelte bestemte Typer af Fiskerfartøjer.

Jeg skal her fortælle noget om de gamle åbne Gilleleje-Både, der endnu for godt og vel et halvt Århundrede siden brugtes ved Garn- og Næringefiskeri på Dybet, på Smittenstrå, ved Sjællands Odde og flere Steder, -- de gamle Sildebåde eller „Bundsættebåde" som man også lejlighedsvis senere har kaldt dem. Min Viden om disse Både er for største Delen fremkommet ved Udspørgning af ældre Gillelejere. Her må jeg først og fremmest nævne forhenværende Bådebygger Rudolf Ferdinandsen. Men også Martin Nielsen, Lars Andreasen, Lars Nielsen, Kari Nielsen, Christian S. Christiansen m. fl. og -- udenfor de ældres Kreds -- de nuværende Bådebyggere Andersen og Ferdinandsen har givet mig værdifulde Oplysninger.¹⁾

¹⁾

Så langt tilbage som omkring År 1800 blev der i en Gård oppe i Byen, ligeoverfor hvor nu Mejeriet ligger, bygget en større Båd, efter hvad Strandfoged Lars Andreasens Bedstefar har fortalt; han var født der i Gården 1791. Det menes at være den Båd, man kaldte for „Bredingen". Denne Båd, som forlængst var blevet ombygget, eksisterede endnu lige i Begyndelsen af dette Århundrede. Båden var (oprindeligt) meget bred midtover (deraf Navnet!) men til Gengæld spids for og agter.

Bådebygger Ferdinand Carlsen. (1829-1915)

Bådebygger Rudolf Ferdinandsen

Skipper Carl Petersen Gilleleje

Skipper Carl Bæk Gilleleje

Gilleleje (Nordisk Tidsskrift for Fiskeri IV, 1878, S. 1 ff.). Han skriver her: „Af Både findes der ialt 48. De 20 af disse anvendes udelukkende til Fragtfart, 2 anvendes desuden til Fiskeri, 21 alene til Silde- og Rødspættefiskeri og 5 små Både til Torskefiskeriet under Land. De største stikke 3-4' (90-125cm), ere på 2-2 1/2 Læster (under 5t), byggede af Eg med galvaniserede Jernklinker ... De bygges alle i Sverrig, navnlig i Viken, mellem Kullen og Helsingborg."

I Henhold til den sidste Oplysning ligger det nær at spørge: Blev der ikke bygget Både i Gilleleje dengang, i 1870erne og tidligere? Herom kan jeg oplyse følgende, der for så vidt berigtiger Collins Angivelse. Der vides at være bygget to større Både på Gilleleje engang sidst i 1850erne eller først i 1860erne. Det var Bådebyggerne Jens Bendtsen og Ferdinand Karlsen (Rudolf Ferdinandsens Far), der byggede disse to Både, af hvilke den ene fik Navnet „Emma". Den anden, der vistnok bar Navnet „Den ny Prøve" og uofficielt kaldtes „Kalifen", tog Jens Bendtsen -- så vidt man ved -- med til Humlebæk, da han nogle År senere nedsatte sig der. Denne Båd må imidlertid senere være blevet købt tilbage til Gilleleje. For øvrigt var de to Både ikke forskellige fra de på Skånekysten indkøbte Både. En Årrække, i 1860erne og 1870erne, blev der ikke bygget nye Fartøjer på Gilleleje; man var udelukkende beskæftiget med Reparationer og Fortømringer. Men i 1880erne byggede Ferdinand Karlsen sammen med Sønnen Rudolf Ferdinandsen og Bådebygger David Andersen en Del Fiskekvaser, jfr. Fig. 4. Det var ligeledes i 1880erne (i nogle Tilfælde allerede i 70erne) man fik lagt Dæk i de åbne Både. Fragtbådene var der allerede før den Tid lagt Dæk i.

Først skal jeg supplere Collins Oplysninger om disse Både i Almindelighed. De gamle åbne Både målte fra 24-26 til 28 Fod mellem Stævnene (7,6m - 8,8m), og Bredden var fra 8-9 til 10 Fod. (2,5m - 3,1m) Bordenes Antal varierede på tilsvarende Måde fra 7 til 9. Bådene var ret flade i Bunden og ikke så „opkilede", som de er i Nutiden. Denne Ejendommelighed var naturligvis betinget af, at de stadig måtte trækkes op på Land og sættes ud igen ved Håndkraft både hjemme på Gilleleje, før Havnen kom, og ude i Nærheden af Fiskepladsen ved Sjællands Odde. Bådene skulde jo være så „grundflydte" som muligt. Det var som Regel brugte Både, man opkøbte ovre på Skånekysten, i Viken, Mölle, Råå og flere Steder.

Uden at fordybe mig i speciel Bådebyggerteknik og Bådebyggerterminologi, skal jeg gå over til en nærmere Omtale af den gamle åbne Båd. -- Kølen var i de ældste Både T-formet og uden Spunding, i Modsætning til hvad der nu forlængst er almindeligt. Kun henne ved Stævnene blev der hugget lidt Spunding. Mod Kølens *Kam*, altså dens øverste fremspringende Del, klinkedes det nederste Bord, *Kølbordet*. Det øverste Bord, *Essinggangen*, eller *Essingbordet*, var lidt sværere og noget bredere end de øvrige Bord. Flere Særbetegnelser end de to nævnte var der ikke knyttet til Bådens enkelte Bord. *Bordene* eller *Gangene*, som de også kaldtes, var skarvet sammen af flere (i

Reglen tre) Bordstykker. Skarven viste naturligvis agterud. Stævnene var ret brede (se Fig. 1); således målte Forstævnen forneden ca. 12 Tommer fra Spundingen og udefter(30cm). Ordet „Stævn" var imidlertid kun Betegnelse for Forstævnen. Agterstævnen kaldte man for *Agterskud*²⁾(i bestemt Form: *Agterskudden*) eller blot Skud i Modsætning til *Forstævn* eller blot Stævn. For at tage af for Slid var der under Kølen anbragt en 3-4 Tommer tyk Planke (7-10cm), der blev fastholdt ved Hjælp af Trænagler, hvori der inddreves en Kile. Denne Planke, der benævntes *Køldraget*, var af Bøg, for at den lettere kunde glide over Lundene, de 3-4 Stykker Bøgetræ, som Båden blev trukket op over, når, den skulde på Land. (Lundene var flade på Undersiden og halvrunde, hvælvede på Oversiden; over Midten fik de efterhånden ved Slid en Fordybning, et Hak, hvori man undertiden smurte grøn Sæbe eller Tælle). Køldraget bøjede lidt op foran Forstævnen, dels for at beskytte denne, dels for at man lettere kunde få Båden op over Lundene. Noget Navn til denne Del, f.eks. „Krig", synes ikke at være kendt. Både fornedet i Forstævnen og et lille Stykke inde på Kølen var der et Hul, hvori Krogen med Ophalingstovet fæstedes. Endelig sad der udvendig på Forstævnen en lille Klampe, hvorpå den sidste Mand, når Båden sattes ud, anbragte sin ene Fod, idet han svang sig op over „S[k]vættegangen".

²⁾

Denne Betegnelse for Agterstævnen har også været anvendt på andre nordsjæll. Fiskerlejer. Allerede i Oldnordisk træffer vi Ordet *skutr* m. (Skud er vistnok også Hankøn i Gilleleje-målet) i Forbindelse med Betydningen „Stævn", især anvendt om Skibets Agterende, Rummet op til Agterstævnen. Med en lignende Betydning er Ordet bevaret i Islandsk og i norske Dialekter.

En Enkelthed ved Forbindelsen mellem Køl og Stævn skal her ikke lades uomtalt. For at holde Sammenføjningen mellem Køl og Stævne vandtæt boredes et hul tværs igennem, hvor Spundingen passerer Skarvningen. I Hullet inddreves en nøje tilpasset Fyrrenagle. Denne Fremgangsmåde bruges også i Nutiden; i Fagsprog tales der om en „Skørnagle". På Gilleleje havde (har) man imidlertid en anden Betegnelse for Naglen, nemlig *Sudnagle* (eller *Sug[e]nagle*)³⁾ [u udtales som Tvelyd, hvis første Del er en y-agtig Midttungevokal; henholdsvis d og g udtales ikke].

³⁾

Formerne i Parentesen udtrykker den almindelige Opfattelse. af ordets første Led, der altså skulde være henholdsvis et Subst. *Sug* og et Verb. *suge* Men en sådan Opfattelse er sikkert sekundær, og Førsteleddets Tostavellesform en Omdannelse af et oprindeligt *Sudnagle*, hvis første Led vi træffer i oldnordisk-islandsk *súð* f. (beslægtet med at „sy"), der betegner Sammenføjningen mellem Bordene i klinkbyggede Fartøjer; desuden bruge Ordet også om hele Skibssiden. Den sidste Betydning er bevaret på, mange svenske Fiskerlejer, mens man altså på Gilleleje har holdt fast ved en oprindeligere Betydning.

Bådens Skelet dannedes af *Tømmerne*. Disses nederste Del, *Bundstokken*, der går tværs over **Kølen**, var et krumvokset, svært Plankestykke. Tømmernes øverste Del, *Oplængderne*, var føjet sammen med *Bundstokken* på sædvanlig Vis. Ved Siden af Tommer alene taltes der også om et Spænd eller et *Bind* (*Tømmer*) som Udtryk for hele Spantet tværs over Båden, således ofte ved Angivelse af Mål, f.eks.: „der var fem Bind i Midtrummet". *Pigvrang* og *Bovvrang* kaldtes henholdsvis det agterste og det forreste

Tømmer. Det sidste Led ⁴⁾ i de to sammensatte Ord forekommer desuden i *Vrangnagle*, der var Betegnelsen for den større Fyrrenagle, som udefra dreves ind i et boret Hul gennem det enkelte Bord og det enkelte Tommer. Udvendig var der et Hoved på Vrangnaglen, og indvendig forsynedes den med en Kile. Ellers var som nævnt Bådens Klinker af Jern. Bundsøm hed Spigerne, der dreves igennem Bordenes „Land" og det enkelte Tømmer. (Syd. for Helsingør kalder man disse for *Vrangsøm*). -- Jfr. også Bådebyggernes Måleredskab en *Vrangbue*.

⁴⁾

Dette Ord, der oprindelig betød „noget krumt" beslægtet med vrang bruges (eller brugtes) om Spanterne og andre Fænomener i Forbindelse med disse, mange andre Steder langs Danmarks, Sverige og Norges Kyster.

P>

Indenfor det øverste Bords Overkant lå en ca. 8 Tommer bred og 2 Tommer tyk Liste, *Essingen*, som Oplængdernes øverste Ende var tappet op i. Endelig dækkedes Essinggangen og Essingen af en ty!idere Liste, *Skandækket*. For øvrigt anvendtes Ordet Essing også om, hvad man i almindelig (ikke-faglig) Sprogbrug benævner „Ræling" c: Overkanten af Båden, således: „over Essingen" „på Essingen" osv. Ved Stævnene var Essingen skarvet mod *Klysbåndet*, i nuværende Fagsprog „Stævnbåndet". Ved Forstævnen fandtes *Beddingen* til Fastgørelse af Ankertovet m.m. (se Fig. 2 og 3). Udvendig på Båden, langs Essinggangens Overkant, løb en smal, halvrund Liste, der skulde beskytte mod Stød. Denne Liste kaldtes Rundgård. På Skandækket var der anbragt Klamper til Anlæg for årene under Roningen, de såkaldte *Tolderor*. Heri sad åretoldene. Både på Fig. 2 og Fig. 3 bemærker vi Tolderorene. På den første Jolle er de imidlertid forhøjede på Grund af det påsatte Byrde, og i den lille Jolles Tolderor er der kun et Hul til den mere moderne Åregaffel. Ovenpå Skandækket anbragtes endvidere en 6-7 Tommer høj Gang, der som Regel spidsede noget af hen mod Stævnene. Det var den såkaldte *S(k)vættegang*, der tjente til at hindre eller formindske Søstænket ind i Båden. I Modsætning til Byrdet, der var fast og kun påsattes mindre Fartøjer, som man ønskede at gøre lidt højere, var *S(k)vættegangen* løs, således at den kunde tages af og sættes på igen efter Forgødtbefindende. I begge Sider af Båden var den delt i fire Stykker, et bredere midtover og to kortere hen mod Stævnene samt udfor Bjælken et ganske kort Stykke, som bortfjernedes, når der toges Ballast ind. *S(k)vættegangen* holdtes fast til Skandækket ved Hjælp af Vinkeljern og Kramper. Denne ved Skud og Stævn fandtes dog et kort fast Stykke, i hvis Yderender der var en Fals, som de tilstødende *S(k)vættegangsstykker* gik ned i. På Fig. 1 skimter man dette Stykke. (Den oprindelige løse *S(k)vættegang* er imidlertid på Modellen afløst af en fast Gang). Udfor Tolderorerne havde *S(k)vættegangen* en Udskæring til Årerne. Når disse ikke brugtes, skød man et lille „Skud" ned for Åbningen indvendig, hvor det fastholdtes ved Hjælp af et Par Småklamper.

Tofterne i Båden var dels faste, dels løse. Der var to faste, ret svære Tofter med Knæer ud i Borde: Sejlbjælken (eller blot *Bjælken*) og *Agtertoften* (de to mellemste Tofter på Fig. 2). Sejlbjælken havde i sin Agterkant en halvmåneformet Udskæring til Masten.

Agten for Agtertoften fandtes en løs Tofte, der var et Slags Låg til den ‚Kiste‘, som dannedes ved, at der op til henholdsvis Toftens For- og Agterkant stødte to Skotter. Selve Toften, der var ret bred, ca. 1 Alen, hvilede delvis i en Udskæring, et Glam, i det tilstødende Tømmer, Pigvrangen. Den benævntes *Kistetofte* (Kistebænken). eller blot Kisten, hende på Kisten". I denne Kiste eller Kistebænk gemtes Småsejlene, Provianten, Kompasset med flere Småting. Foran Sejlbjælken træffer vi så den anden løse Tofte, *Stavntofte* eller *Fortolte*. Udenpå Tømmerne, fra Bjælken til Agtertoften og lige under disse, løb en smal Liste af Fyr, *Langremmen*; den brugte man til at stikke et eller andet fra sig i. En Stump Langrem fandtes desuden som Støtte for Stavntofte (kan skimtes på Fig. 2).

Bådens enkelte Rum, således som vi ser dem på Fig. 2, benævntes 1. Midtrummet, imellem de to faste Tofter. Dette Rum indtog omtrent Halvdelen af Bådens Længde. 2. Østen [langt ø med Stød], fra Agtertoften til Kistetofte. 3. *Bagpiggen* [i'et har Stød; g udtales ikke] kaldte man Rummet fra Kistetofte ud til Agterskuddet. 4. Rummet mellem Sejlbjælken og Stavntofte havde ikke noget særskilt Navn; man betegnede det ved at sige ‚hende for“. 5. Det samme var Tilfældet med Rummet ved Forstævnen; man talte ikke om nogen ‚Forpig“; det hed ‚hende på Pligten“.

Med den sidste Benævnelse er vi ved Bådens Bund. På langs igennem Midtrummet lige over Kølen lå en svær Planke, der var haget ned over og boltet til Bundstokkene, det såkaldte Kølsvin. Nærmere bestemt strakte det sig fra Agtertoften til det nærmeste Tømmer efter Sejlbjælken. På begge Sider af dette Kølsvin lå langskibs fra Agtertoft til Bjælke en Række Bundbrædder, der var sømmet fast på Tømmerne. Dette faste Gulv benævntes Bundtilje, i bestemt Form: *Bundtiljet* [Stød i 1; j udtales ikke]. Brættet nærmest Kølsvinet på begge Sider af dette var dog ikke sømmet helt fast; det hvilede på Klamper, der var anbragt ovenpå Tømmerne, således at Brættet kom op i Kølsvinets Højde. Disse to Brædder var til at tage op, når man vilde rense *Spygattene*, Hullerne forneden i Bundstokkene på begge Sider af Kølen til Bundvandet at passere igennem hen til Østen. *Sandsporene* kaldte man dem. Hvor Bundtiljet, der nåede op midt på Siden af Båden, sluttede, tættedes Melletrummet mellem det øverste „Bundtilsbræt“ og Bådens Klædning med en Række Lister, der nåede fra Tømmer til Tømmer, de såkaldte Skudluger, udtalt: *Skulorer* [o langt med Stød]. Den enkelte „Skulåre“⁵⁾ var nøje afpasset til Åbningen og gik med en Tå hen på hvert af de tilstødende Tømmer. Undertiden fik de et Søm, hvis Bundvandet under Bundtiljet „svalpede“ så stærkt, at de sloges op. Såvel Bundtiljet som Skudlugerne kan ses på Fig. 3. -- Midtrummet begrænsedes agterefters af *Agterskottet*, et Skot, der gik op mod Agtertoften, nærmest på Agterkant af denne. Ved Sejlbjælken anbragtes ikke noget Skot, men navnlig i Sildefisket satte man dog et lavere Bræt tværs over ved denne Tofte, for at ikke de forskellige løse Genstande, der som regel lå her, skulde „løbe sammen i en Hap“. Her lagde man bl.a. Lyndestenene, Lundingerne, der hørte til Sildenæringerne. Lige over Kølsvinet var en ca. 3 Tommer tyk Planke stillet på Kant, rækkende fra Agtertoften, hvor den blev fastholdt mellem et Par Revler, omtrent hen til Masten. Dens

forreste Ende stod lier fast i en Klampe, der var spigret på Kølsvinet. Langs begge Sider støttedes Planken af en Række Pinde eller Jernbolte, der stod fast i Huller på Kølsvinet. Denne Planke blev kaldt for *Spidror* [i udtalt som e; d stumt]. Det var Spidrorets Opgave at holde Ballaststenene på Plads. Et Stykke foran Agterskottet stilledes et løst Skot tværs over (alm. op til det nærmeste Tømmer), når man drog Garn. Det således afgrænsede Rum hed *Fiskerummet* og Skottet *Fiskeskottet*. Herhen kastedes Rødspætterne, efterhånden som de pilledes af Garnene.

⁵⁾

Lignende Omdannelser forekommer flere Steder på Sjælland.

(De største kastede den, der drog i forhånd, dog hen i Bagpiggen). -- Som Gulv i begge de op til Midtrummet stødende Rum lå en løs sammentømret Flage af Brædder med Revler på Undersiden. I den ene Side fandtes et lille Hul, som man kunde gribe ned i, når Flagen toges op. Vi har nemlig her at gøre med de såkaldte *Øseløkker*, der fjernedes, når Vandet østes bort under dem. Til at øse med brugte man en *Øse*, der havde Form som en stor Sløv med et langt Skaft på, således at man kunde stå ved Toften og øse med begge Hænder. Oftest var Øseløkket i to Stykker. Langs med Tofterne ind til Midtrummet lå som Regel et særskilt (oftest vistnok fastsiddende) Bræt. I Rummet ved Stævnene lå ligeledes en løs Bræddeflage, trekantet af Form, og anbragt lidt højere end Øseløkket. De to Stykker benævntes henholdsvis *Agterpligt* og *Forpligt* eller oftast *Pligt* alene. En sammenfattende Benævnelse på alle Bådens Bundbrædder, som f.eks. „Bundtøj“, synes ikke at være kendt.

Masten var lidt længere end Båden. Dens *Rodende* stod med en Tap ned i *Mastesporet*, et Hul i Kølsvinet. Ved Sejlbjælken støttedes Masten af den halvrunde Udskæring, men der var ingen Bøjle til at lukke sammen om den. For at Masten ikke skulde glide frem, når den rejstes, var der foran den under Bjælken ved en Tap op i denne og en tilsvarende ned i Kølsvinet fastgjort en Stump Bræt, der kaldtes for *Sporekisten*. Forefter støttedes Masten af *Staget*, der fra først af førtes igennem et Hul i Forstævnen eller i Klysbåndet og fastgjordes om Beddingen. Senere fik man en Blok på Stævnen. At *stage* Masten" var det gængse Udtryk for at give Masten dens rette Stilling ved at hale i Staget. Efter Siderne støttedes den af Vantene eller *Hovedtovene*, som de også kaldtes. De to Hovedtov sattes med de såkaldte *Puttinger* ⁶⁾, en Jernkæde eller blot et Stykke Tov, der dannede en Hanefod ved at være ført igennem et Hul foroven i to Nabooplængder. I denne Hanefod fandtes da et Øje eller en Kovs, der ved Taljerebet eller Sytovet forbandtes med Hovedtovet. Længere tilbage i Tiden nøjedes man med at føre selve Hovedtovet igennem et Hul i Oplængdet og gøre det fast.

⁶⁾

Dette ord genfinder vi i dansk maritimt Sprog i Formen *Pytting* med en noget andet Betydning, men i Hollandsk og Nedertysk, hvorfra Ordet stammer, har det en lignende Anvendelse som den her beskrevne, holl. *putting*, nederty. *pütling*

Som omtalt u. Fig. 1 var de gamle Både rigget med Sprydsejl. Foruden *Storsejl* førtes *Fok*, *Klyver* og *Topsejl*. *Sprydetc*: Sprydstagen, sad

foroven i *Sprydmutten* på Storsejlet og forneden i *Sprydstroppen* om Masten. *Topsejlsstangen*, der nåede halvvejs ned på Masten, holdtes i Stilling af *Kajeren*, et Tov, som enten gik igennem en Kovs i Storsejlets Forlig eller igennem en Klampe på Masten, *Kajerklampen*. *Klyverbommen* holdtes fast ved en Surring på Beddingen og et Bændsel, der gik igennem et Hul i Forstævnen. Undertiden nåede den helt hen til Masten, hvor den surrede fast. *Skøder* og *Fald* (eller *Falder*, som det hed i Flertal) sattes fast, *fængedes*, som man kaldte det, ved *Fængnagler* (vist også kaldet Sejlnagler), Jernnagler, der fandtes under Essing og Bjælke. Til Storsejlet hørte en Løjbm. Et Reb i Sejlet hed *et Rift*; heraf *Riltebaand* ell. *Riftestopper*.

Man havde både en lang og en kort *Rorspind*. Benyttedes den lange, sad man på Kisten og styrede, brugtes derimod den korte, sad man på et løst *Styrebræt* agten for Kisten. Rorets Udseende kan man iagttage på Fig. 1. Til dets enkelte Dele knyttede sig de alm. Betegnelser: *Ror(s)hoved*, *-løkke*, *-tap* osv. Forneden fandtes en lang Rortap, for at man lettere kunde anbringe Roret, når Båden „sattes ud“.

Til Båden hørte foruden de almindelige Årer to lange og svære Årer, de såkaldte *Langårer*, der kun var i Anvendelse, når man drog Garn (ikke Næringer)⁷⁾ på Dybet, og Garnene roedes ind". Den ene Åre roedes i Styrbordsside på Sejlbjælken („at ro i Bjælken". som det hed) og benævntes da *Bjælkeåren*; den anden roedes i Bagbordsside paa Stavntoften og kaldtes for Stavnåren. At ro med denne Åre hed at ro på Stavnåren". Disse Årer var ca. 10-14 Alen lange (3-4m). Undertiden (eller måske oftest og oprindeligt) var Stavnåren den længste, ca. 13-14 Alen lang (over 4m). Almindeligvis roedes hver Åre af to Mand. Den, der styrede Åren, sad da helt ovre i Bådens modsatte Side, og Hjælperen trak i et Håndtag. Dette Håndtag var således anbragt et Stykke nede på Åreskaftet (på *årelunden*⁸⁾ eller årelommen, som Skaftet blev kaldt), og det bestod af tre små Klamper anbragt i passende Afstand med et rundt Træstykke henover, således at Håndtaget egentlig blev todelt med et Rum til hver Hånd. Var Vejret hårdt, hændte det, at en tredje Mand måtte skyde på Åren (Stavnåren) Ansigt til Ansigt med de to første Roere, og at der på samme Måde kom en Hjælper til Bjælkeåren, i det Tilfælde hvor denne kun blev roet af én Mand. Og „kneb det på", måtte man også „ro agter" henne i Østen med en *Ha[a]ndåre* (d.v.s. en almindelig åre) i Bagbordsside, ja en sjælden Gang måtte endog en syvende Mand lægge en Åre ud her i Styrbordsside. I Stedet for at drage Garnene ind over Rullen, der var anbragt på Essingen, måtte den ottende Mand da alene drage over

7)

Længere tilbage i Tiden gjorde Langårerne dog også Tjeneste i Sildefisket. Før man gik over til at anvende de sværere Simer, roedes nemlig også Næringerne ind.

8)

Jfr. Lund S. 10 og Spændelund S. 19.

Essingen i Midtrummet. Der skulde således mindst tre Mand og højst syv Mand til at ro Båden. Ved Rødspættefiskeriet om Vinteren var der 7-8 Mand med Bådene. Ved Garnfiskeriet om Sommeren og i Sildefisket om Efteråret var Besætningen et Par Mand

mindre. - Når man var færdig med at drage og skulde til at sætte, blev Bjælkeåren og de mindre Årer halet frem over Forstævnen. De har halet frem", kunde man sige på en af de andre Både. Undertiden anvendtes Bjælkeåren som Klyverbom, Åren gjordes da fast på samme Måde som den lange Klyverbom (jfr. ovenf.), med årebladet ind til Masten. Årehåndtaget egnede sig udmærket til at fastholde Klyverhalsens Mutte. Man sparede så at medtage Klyverbommen. - Tværs over Båden med Enderne hvilende på Skudlugerne og op til et Tømmer blev der, hvor det var nødvendigt, lagt en rund Stok til Støtte for Fødderne under Roningen. En sådan Stok kaldtes en Spændelund eller et *Spidror* (jfr. S. 15).

Til Slut skal jeg omtale nogle flere løse Genstande, der hørte med til Bådenes Udrustning. I Østen, hvor Garnene droges ind over Styrbordsside, stod den, der „drog i Forhånd", på en lille Skammel, som bestod af et kort Bræt, hvis ene Side hvilede mod et Land" i Båden, altså mod et Bords fremspringende Kant, og livis anden Side understøttedes af en Stump Bræt på Højkant med Skrålister op til Overdelen. Der lagdes et Par Ballaststen op mod den, for at den ikke skulde glide ned. Denne „Skammel" kaldtes *en Haarपाल*⁹⁾ [aa udtalt

9)

Dette mærkelige Ord kan jeg ikke i Øjeblikket give en tilfredsstillende Forklaring på. Dets sidste Led er klart nok. Det genfinder vi f.eks. i oldnordisk *pallr* m. der betegner en Forhøjning langs Hallens Vægge, og i Sjællandsk bruges (brugtes) Ordet om et Pulpitur og om Stænget over Loen. Men det første Led er vanskeligt. Man kommer imidlertid til at tænke på et nordisk Ord, der angår Båden, nemlig oldnordisk *hár Roklampe*", i svenske Dialekter *há* „åretold", men dette Ord volder ikke mindst store saglige Vanskeligheder.

som langt o; a er langt og „mørkt" og har Stød]. På tilsvarende Måde anvendtes en Haarपाल henne på Pligten, når Næringerne haledes ind over Forstavnen. For at „Tøjet" (Topsejlsstang, Spryd m. m.) ikke skulde ligge i Vejen, blev det lagt op i *Nikken*¹⁰⁾ (eller *Nikkerne*; undertiden brugte man to), en kløftet Gren, der stillede i et Tolderor, det agterste i Bagbordsside. Også Masten flyttedes, når man roede agter, over i Nikken. Nikken var i den Ende, der stod ned i Tolderoret, beslægtet med Jern. -- Af andre løse Genstande skal nævnes *Stotterne* nogle korte Stokke, der brugtes til at sætte op mod Bådens Sider, når den var trukket på Land, samt Lunde og Krog, der naturligvis var med i Sildefisket ved Sjællands Odde.

Der var et hårdt Slid og drøje Strabadser forbundne med Brugen af de gamle åbne Både. Undertiden, når der droges Garn på Dybet, eller når Båden skulle trækkes op over Lundene, var Sliddet næsten umenneskeligt. -- Nu er det anderledes behageligt at være ilde, siger Strandfoged Lars Andreasen, nu kan de gå og lave Kaffe i Morgensko. Nej, behageligt var det langtfra, når vi f.eks. kom ind til Sjællands Odde med Både, der var fuldtlastede med Sild, og i Vand til Livet først måtte bære Sildene i Land med Bærebør og derefter trække Bådene op. Så kunde vi, gennemvåde som vi var, få Lov til at sove i Bøndernes Kostalde, i tomme Båse ved Siden af Køerne eller i deres Lader, hvor der om Morgen kunde stå en tæt Em af vådt Tøj. Og Proviant til flere Dage (vi kunde være ude indtil otte Dage) var der ikke sørget for. Hver Mand fik et Brød og et Pund Smør med sig. Velsmagende kunde man ikke kalde den Kaffe, vi lavede i Kogehullet mellem Strandstenene. --

10)

Nikke må vist være omdannet af et *Mikke*, der forskellige Steder her i Landet forekommer med lign. Betydninger.

Fig. 1. Model af gammel Gilleleje-sildebåd. Fiskerimuseet.
(U. f. F. s. Billedsaml. Nr. 636. P. A. fot. 1937).

Fig. 1. Modellen har sin særlige Historie. Som vi ser den her, har den oprindeligt været sendt til Udstillingen i København 1888. Modellen er udført af Rudolf Ferdinandsen, men den blev udstillet i hans Fars, Ferdinand Karlsens, Navn. Den samme Model har imidlertid tidligere været på Fiskeriudstillingen i Berlin 1880. Dengang repræsenterede den en åben Båd rigget med Sprydsejl. Efter at den var kommen tilbage fra Berlin, har Rudolf Ferdinandsen da senere med Udstillingen i København for Øje moderniseret den Model, han udførte som ganske ung. Der blev lagt Dæk i den, og den blev forsynet med Gaffelsejlsrigning. Men selve Skroget kan endnu give os en Forestilling om den åbne Båd.

Fig. 2 Gilleleje-Jolle til Fiskeri under Land
Foto H. C. terslin 1937

Fig. 2. Jollen, der har en Længde af 14 Fod (4,4m) over Stævnene og en Brede af 5 1/2 Fod (1,75m), er bygget i Tollerup ved Liseleje 1906. I 1916 blev den købt til Gilleleje af Martin Nielsen, der lod sætte en fast Gang på den, et såkaldt *Byrde* [langt y; d stumt] (en „ia“-Aflledning af Ordet *Bord*) for at gøre den højere. Bortset fra dette *Byrde* og *Dammen* illustrerer Jollen ganske godt de gamle større Bådes Indretning.

Fig. #. Lille jolle fra Gilleleje.
Foto H. C. Terslin 1937.

Fig. 3. Den lille Jolle er også bygget i Tollerup ved Liseleje. Fotografiet tjener bl. a. til at belyse et Par Enkeltheder vedrørende „Bundtiljet“ i den åbne Båd..

Fig. 4. Model af den gamle Gilleleje-kvase „Niels Jull“.
Fiskerimuseet.
(U. f. F.s Billedsamml. Nr. 647. P. A. fot. 1937).

Fig. 4. Også denne Model er udført af Rudolf Ferdinandsen og var